

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
ВІДКРИТОГО МІЖНАРОДНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»**

ЖИТОМИРСЬКИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор

Житомирського економіко-
гуманітарного інституту

Катерина

ШАФРАНОВА

«02» вересня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 1.11 ФІЛОСОФІЯ

Освітньо-професійна програма Менеджмент
(назва освітньої програми)

освітнього рівня

бакалавр
(назва освітнього рівня)

галузь знань 07 Управління та адміністрування
(шифр і назва галузі знань)

Спеціальність 073 Менеджмент
(шифр і назва спеціальності(тей))

Житомирський економіко-гуманітарний інститут

Обсяг, кредитів: 4(120)

Форма підсумкового контролю: залік

Робоча програма дисципліни «Філософія» для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 Управління та адміністрування.

«28» серпня 2024 року – 53 с.

Розробник програми:

Батаєва К.В., професор кафедри соціально-реабілітаційних технологій Житомирського економіко-гуманітарного інституту Університету «Україна», доктор філософських наук, професор.

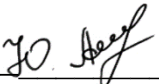
Викладач:

Батаєва К.В., професор кафедри соціально-реабілітаційних технологій Житомирського економіко-гуманітарного інституту Університету «Україна», доктор філософських наук, професор.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри менеджменту та туризму.

Протокол від «27» серпня 2024 року № 1

Завідувач кафедри менеджменту та туризму

«27» серпня 2024 року _____ Юлія ДИВИНСЬКА

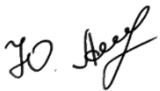
Робочу програму погоджено з гарантом освітньої професійної програми «Менеджмент»

«27» серпня 2024 року

Гарант освітньої професійної програми

_____ Катерина ШАФРАНОВА

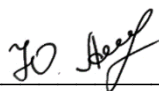
ПРОЛОНГАЦІЯ РОБОЧОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Навчальний рік	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028
Дата засідання кафедри / циклової комісії	27.08.2024			
№ протоколу	1			
Підпис завідувача кафедри / голови циклової комісії				

Матеріали до курсу розміщені на сайті Інтернет-підтримки освітнього процесу <http://vo.ukraine.edu.ua/> за адресою: <https://vo.uu.edu.ua/course/view.php?id=14133>

Робочу програму перевірено

В.о. завідувача кафедри _____

Юлія ДИВИНСЬКА

Зміст

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
3. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ, ВІДПОВІДНІСТЬ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ КОМПОНЕНТАМ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ.....	7
4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	10
4.1. Анотація дисципліни.....	10
4.2. Структура навчальної дисципліни.....	13
4.2.1. Тематичний план.....	13
4.2.2. Навчально-методична картка дисципліни.....	14
4.3. Форми організації занять.....	15
4.3.1. Теми практичних занять.....	16
4.3.2. Індивідуальні завдання.....	17
4.3.3. Індивідуальна навчально-дослідна робота.....	17
4.3.4. Теми самостійної роботи здобувачів вищої освіти.....	18
5. МЕТОДИ НАВЧАННЯ.....	20
5.1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.....	20
5.2. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально- пізнавальної діяльності.....	21
5.3. Інклюзивні методи навчання.....	21
6. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	22
6.1. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти	23
6.2. Система оцінювання роботи здобувачів вищої освіти упродовж семестру.....	24
6.3. Оцінка за теоретичний і практичний курс: шкала оцінювання національна та ECTS.....	25
6.4. Оцінка за іспит: шкала оцінювання національна та ECTS.....	25
6.5. Загальна оцінка з дисципліни: шкала оцінювання національна та ECTS.....	26
6.6. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти	26
6.7. Орієнтовний перелік питань до іспиту.....	27
7. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	30
7.1. Навчально-методичні аудіо- і відеоматеріали, у т.ч. для здобувачів вищої освіти з інвалідністю.....	30
7.2. Глосарій (термінологічний словник).....	31
7.3. Рекомендована література.....	55
7.4. Інформаційні ресурси.....	55
8. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ.....	57

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, освітній ступінь / освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальний обсяг кредитів – 4 кредити ЄКТС	Галузь знань 07 Управління та адміністрування	Вид дисципліни обов’язкова	
Загальний обсяг годин – 120 годин	Спеціальність 073 Менеджмент		
Модулів – 1	Спеціалізація (назва)	Цикл підготовки загальний	
Змістових модулів – 2			
Індивідуальне науково-дослідне завдання «Актуальні проблеми сучасної філософії»	Мова викладання, навчання та оцінювання: <u>українська</u>	Рік підготовки:	
		3-й	3-й
		Семестр	
		5-й	5-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи – 6	Освітній ступінь / освітньо-кваліфікаційний рівень: <u>бакалавр</u>	Лекції	
		30 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
16 год.		4 год.	
Відсоток аудиторних занять становить: для денної форми навчання – 36,6% для заочної форми навчання – 10%		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		74 год.	108 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид семестрового контролю: іспит			

Примітка.

Програма дисципліни виконується в повному обсязі не залежно від форми навчання. Аудиторне навантаження заочної форми становить: 36,6 % від аудиторного навантаження для денної форми навчання; 10 % від аудиторного навантаження для заочної форми навчання. Здобувачі освіти заочної форми навчання мають виконати 100% програми дисципліни, тобто виконати всі практичні, лабораторні, контрольні роботи заплановані програмою дисципліни і прикріпити їх на платформу Інтернет-підтримки освітнього процесу Moodle, а теоретичний матеріал опанувати за наявними матеріалами до лекцій (за винятком вступної ознайомчої лекції). Під час сесії для заочної форми навчання проводять вступні лекції, консультації та контрольні заходи (заліки та іспити). Задля підтримки здобувачів освіти заочної форми навчання для здобуття ними усіх запланованих освітньою програмою компетентностей і програмних результатів навчання, університет надає додаткову можливість бажаючим здобувачам освіти заочної форми доєднатись за розкладом до аудиторних занять здобувачів освіти денної форми навчання.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: надання знань з філософії як світогляду людини, або сукупності поглядів на світ у цілому та ставлення людини до цього світу, в розумінні онтологічних, гносеологічних, аксіологічних, соціальних проблем буття.

Завдання:

- розкриття предмету, структури й методології філософії, з урахуванням міждисциплінарних зв'язків із іншими галузями гуманітарних і суспільних наук;
- формування у здобувачів розуміння феномену філософії як явища суспільного буття;
- ґрунтовне засвоєння основних понять дисципліни та напрямів філософування;
- розуміння сутності ідеології утвердження й ідеології спростування тих чи інших філософських концепцій;
- вміти грамотно і толерантно проводити світоглядний діалог, навчитися розуміти інших людей, незалежно від їх ставлення до проблем буття і пізнання.

3. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ, ВІДПОВІДНІСТЬ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ КОМПОНЕНТАМ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати:

- зміст та особливості філософії, її роль у суспільстві;
- Витоки філософії, Західну і Східну філософські парадигми;
- філософські системи XX-XXI ст.;
- українську національну філософію;
- основні категорії форм буття; види, рівні, форми пізнання;
- соціальну філософію.

вміти:

- розуміти специфіку філософських понять у порівнянні з буденними та науковими знаннями;
 - розкрити характерні риси західного та східного типу цивілізації;
 - проводити порівняльний аналіз вихідних ідей класичної та некласичної філософії;
 - аналізувати розвиток філософської думки в Україні;
 - розуміти діалектичні закони розвитку, якісні характеристики наукового пізнання;
 - різні концепції розвитку сенсу життя, розуміти важливість проблем розвитку культури, людської особистості; розмірковувати над соціально-економічними проблемами;
 - нормувати отримані наукові знання, набуті навички та вміння задля чіткого розуміння смислу життя, розвитку та саморозвитку індивіда як особистості;
- цінувати особистий досвід кожної людини, рівень її загальної культури.

Перелік компетентностей та програмних результатів

Загальні компетентності

- ЗК 1. Здатність реалізувати свої права та обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
- ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу.
- ЗК 9. Здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК 13. Цінування та повага до різноманітності та мультикультурності.
- ЗК 15. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

Спеціальні компетентності

СК 3. Здатність визначати перспективи розвитку організації.

СК 6. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.

СК 13. Розуміти принципи і норми права та використовувати їх у професійній діяльності.

Програмні результати

ПРН 1. Знати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ПРН 2. Зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя.

ПРН 15. Демонструвати здатність діяти соціально відповідально та громадсько свідомо на основі етичних міркувань (мотивів), повагу до різноманітності та міжкультурності.

ПРН 16. Демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним.

ПРН 17. Виконувати дослідження індивідуально та/або в групі під керівництвом лідера.

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

4.1. Анотація дисципліни

МОДУЛЬ І

Змістовий модуль І. Стародавня та середньовічна філософія

Тема 1. Філософія, її предмет і соціальна роль.

Предмет філософії та основна її проблематика. Світогляд, його структура, риси, суспільно-історичний характер та роль у житті суспільства. Історичні типи світогляду, їх сутність, особливості, функції. Основне питання філософії. Функції філософії: пропедевтична, світоглядна, пізнавальна, методологічна, культурно-виховна. Роль філософського знання у методологічній та світоглядній підготовці майбутніх менеджерів.

Культурно-історичні передумови зародження філософської думки в країнах Стародавнього Сходу. Стародавні індійські філософські школи. Філософія стародавнього Китаю. Особливості східного менталітету.

Тема 2. Некласична філософія йоги

Філософія як світогляд. Класична та некласична філософія. Основні поняття некласичної філософії йоги. Філософія свідомості йоги. Основні поняття філософії йоги.

Тема 3. Філософія Античності

Особливості зародження та формування античної філософії, її періодизація та основні школи. Зародження західноєвропейського типу мислення у класичних теоріях (Сократ, Платон, Аристотель).

Тема 4. Філософія Середньовіччя

Місце та соціальна функція філософії в епоху Середньовіччя. Християнська теологія: патристика (А. Блаженний), схоластика (Ф. Аквінський), містика (Мейстер Екхарт).

Змістовний модуль 2. Ренесансна та модерна філософія

Тема 5. Філософія Відродження та Реформації

Характерні риси духовного життя епохи Ренесансу. Провідні напрями філософії Відродження. Гуманізм (Д. Аліг'єрі, Петрарка). Роль гуманізму у формуванні інклюзивного соціального середовища. Антропоцентризм та пантеїзм (М. Кузанський, Мірандолла). Соціальні теорії і проблема людини (Т. Мор, Т. Кампанелла, М. Макіавеллі). Натурфілософія (М. Коперник, Д. Бруно, Г. Галілей).

Тема 6. Генеза філософської думки XVII-XX століть

Загальна характеристика, основні онтологічні та гносеологічні проблеми філософії Нових часів. Філософський матеріалізм і проблеми методу (Ф. Бекон, Р. Декарт). Сенсуалізм Дж. Берклі та Д. Юма. Вчення про субстанцію Б. Спінози та Г. Лейбніца. Проблема буття людини та суспільства у філософії деїстичного напрямку Просвітництва.

Тема 7. Класична німецька філософія

Класична німецька філософія: філософська система І. Канта. Теорія пізнання І.Канта. Етика І.Канта. Категоричний імператив. "Феноменологія духа" Г.В.Ф.Гегеля. Діалектика Пана та Раба. Філософська система Гегеля.

Тема 8. Філософія життя та екзистенціалізм

Гуманізм та проблема раціонального та ірраціонального у філософії XX ст. «Філософія життя» А. Шопенгауєра, С. К'єркегора, Ф. Ніцше. Філософські проблеми психоаналізу. Екзистенціалізм, філософська антропологія. Проблема знання мови та розуміння в сучасній філософії (неопозитивізм, структуралізм, герменевтика).

Тема 9. Філософський аналіз суспільства. Людина в системі філософського знання

Українська світоглядна ментальність. Класична українська філософія. «Філософія серця» Г. Сковороди. Філософська спадщина української діаспори. Основні тенденції розвитку філософії в Україні після проголошення незалежності.

Суспільство як об'єкт соціальної філософії. Особливості соціального пізнання. Основні сфери суспільного життя та їх взаємозв'язок. Суспільні суперечності, їх місце в розвитку суспільства. Соціально-класова структура суспільства: перспективи, проблеми. Особливості розвитку соціально-класової структури суспільства в інформаційному (постіндустріальному) суспільстві. Суспільна свідомість – структура і форми.

Дисципліни, вивчення яких обов'язково передують цій дисципліні:

Україна в контексті світового розвитку, Етика бізнесу, Психологія спілкування.

Міжпредметні зв'язки: дисципліна «Філософія» має міждисциплінарний характер на основі інтеграції наукових знань у галузі філософії, логіки, етики, естетики, релігієзнавства.

4.2. Структура навчальної дисципліни

4.2.1. Тематичний план

Назви змістових модулів і тем	Розподіл годин між видами робіт														Форми та методи контролю знань
	денна форма							Заочна форма							
	Усього	аудиторна					с.р.	Усього	аудиторна					с.р.	
		у тому числі							у тому числі						
		л	сем	пр	лаб	інд			л	сем	пр	лаб	інд		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
МОДУЛЬ І															
Змістовий модуль 1. Стародавня та середньовічна філософія															
Тема 1. Філософія, її предмет і соціальна роль	14	4		2			8	12	2					10	АР: СР:
Тема 2. Некласична філософія йоги.	12	2		2			8	14	2					12	АР: СР:
Тема 3. Філософія Античності	12	4					8	16						16	АР: СР:
Тема 4. Філософія Середньовіччя	14	4		2			8	17	2					15	АР: СР:
Змістовний модуль 2. Ренесансна та модерна філософія															
Тема 5. Філософія Відродження та Реформації	12	4					8	10						10	АР: СР:
Тема 6. Генеза філософської думки XVII-XX століть	12	2		2			8	12			2			10	АР: СР:
Тема 7. Класична німецька філософія	14	4		2			8	14			2			12	АР: СР:
Тема 8. Філософія життя та екзистенціалізм	12	4					8	12	2					10	АР: СР:

Тема 9. Філософський аналіз суспільства. Людина в системі філософськог о знання	18	2		4			12	15						15	АР: СР:
Модульний контроль															
ІНДЗ															
Усього годин	12 0	30		14			76	90	8		4			108	

Примітки. 1. Слід зазначати також теми, винесені на самостійне вивчення. 2. АР – аудиторна робота, СР – самостійна робота, ІНДЗ – індивідуальне завдання. 3. Можуть застосовуватися такі форми і методи контролю знань, як опитування, письмове завдання для самостійного опрацювання, реферат, співбесіда, огляд додаткової літератури, підготовка та проведення презентації, складання кросворду за основними термінами теми, контрольна робота, письмове тестування, експрес-тестування, комп'ютерне тестування тощо, а також наведені в розділі II таблиці пункту 11.1.

4.2.2. Навчально-методична картка дисципліни «Філософія»

Разом: 120 год., лекції – 30 год., практичні заняття – 14 год., індивідуальні заняття – ____ год., самостійна робота – 76 год., підсумковий контроль – 2 год.

Модулі	Змістовий модуль 1								
Назва модуля	Філософія								
Кількість балів за модуль	42								
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Теми лекцій	Філософія, її предмет і соціальна роль	Класична філософія йогів	Філософія Античності	Філософія Середньовіччя	Філософія Відродження та Реформації	Генеza філософської думки XVII-XX століть	Класична німецька філософія	Філософія життя та екзистенціалізм	Філософський аналіз суспільства. Людина в системі філософського знання
Теми практичних занять									
Самостійна робота	10	10	10	8	5	10	8	10	5
Тести	5								
ІНДЗ	10								
Види поточного контролю	Модульна тестова контрольна (10 балів)								
Підсумковий контроль	Іспит (40 балів)								

4.3. Форми організації занять

4.3.1. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Змістовий модуль 1. Філософія		
1	Тема 1. Філософія, її предмет і соціальна роль	2
2	Тема 2-3. Некласична філософія йоги. Філософія Античності	2
3	Тема 4. Філософія Середньовіччя	2
Змістовний модуль 2		
4	Тема 5. Філософія Відродження та Реформації	2
5	Тема 6. Генеза філософської думки XVII-XX століть	2
6	Тема 7. Класична німецька філософія	4
7	Тема 8-9. Філософія життя та екзистенціалізм. Філософський аналіз суспільства. Людина в системі філософського знання	2
Всього		16

4.3.2. Індивідуальні завдання

Підготовка та презентація реферату на обрану тему:

1. Поняття світогляду, його структура, функції та форми.
2. Основне питання філософії та його постановка в різних філософських школах.
3. Філософія як форма суспільної свідомості і феномен людської культури.
4. Принципи побудови філософської теорії.
5. Основні складові частини філософії.
6. Основні риси філософії гуманізму.
7. Поняття буття та його структура.
8. Категорії «дискретність» та «континуальність» в характеристиці буття.
9. Простір і час як форми буття.
10. Рух як властивість буття.
11. Взаємодія та відображення.
12. Свідомість і несвідоме. Структура свідомості.
13. Найдавніші уявлення та сучасні наукові гіпотези про походження людини.
14. Соціальні стосунки як засада буття людини.
15. Мораль у процесі людинотворення та формування людяності.
16. Роль знань у процесі формування духовності людини.
17. Феномен віри та його місце в системі духовності людини.
18. Багатоваріантність способів пізнання людиною світу.
19. Процес наукового пізнання.
20. Істина та практика у процесі людського пізнання.
21. Поняття методу в філософії та науці.
22. Значення релігійного досвіду в бутті людини та людства.
23. Сутність надприродного та Бога.
24. Суспільство. Поняття соціального буття.
25. Соціальна дискретність.
26. Історичні форми спільності людей.
27. Роль та значення поділу суспільства на класи.
28. Суспільна свідомість та її структура.
29. Форми суспільної свідомості.
30. Особливості взаємодії суспільної та індивідуальної свідомості.

4.3.3. Індивідуальна навчально-дослідна робота (навчальний проект)

Індивідуальна навчально-дослідна робота (ІНДР) є видом позааудиторної індивідуальної діяльності здобувача вищої освіти, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу

навчальної дисципліни. Завершується виконання здобувачами вищої освіти ІНДР прилюдним захистом навчального проекту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу – це вид науково-дослідної роботи здобувача вищої освіти, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Види ІНДЗ, вимоги до них та оцінювання:

- ✓ конспект із теми (модуля) за заданим планом (**2 бали**);
- ✓ конспект із теми (модуля) за планом, який здобувач вищої освіти розробив самостійно (**3 бали**);
- ✓ анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, тематичні розвідки (**3 бали**);
- ✓ повідомлення з теми, рекомендованої викладачем (**2 бали**);
- ✓ повідомлення з теми (без рекомендації викладача): сучасні відкриття з теми, аналіз інформації, самостійні дослідження (**3 бали**);
- ✓ дослідження різноманітних питань з тематики дисципліни у вигляді есе (**5 балів**).
- ✓ дослідження з тематики дисципліни у вигляді реферату (охоплює весь зміст навчального курсу) – **15 балів**.

Орієнтовна структура ІНДЗ – науково-педагогічного дослідження у вигляді реферату: вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел.

Критерії оцінювання та шкалу оцінювання подано відповідно у таблицях нижче.

**Критерії оцінювання ІНДЗ
(дослідження у вигляді реферату)**

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Цілісність, систематичність, логічна послідовність викладу матеріалу	2 бали

2.	Повнота розкриття питання	2 бали
3.	Уміння формулювати власне ставлення до проблеми, робити аргументовані висновки	3 балів
4.	Опрацювання сучасних наукових інформаційних джерел	2 бали
5.	Правильність оформлення роботи	3 бали
6	Презентація ІНДЗ	3 бали
Разом		15 балів

Оцінка за ІНДЗ у вигляді реферату: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 100-бальною системою		Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
13 – 15	<i>відмінно</i>	5	A	<i>відмінно</i>
8-12	<i>добре</i>	4	BC	<i>добре</i>
4-7	<i>задовільно</i>	3	DE	<i>задовільно</i>
0-3	<i>незадовільно</i>	2	FX	<i>незадовільно з можливістю повторного виконання</i>

4.3.4. Теми самостійної роботи здобувачів вищої освіти

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Змістовий модуль 1. Філософія		
1	Тема 1. Філософія, її предмет і соціальна роль	10
2	Тема 2. Некласична філософія йоги.	5
3	Тема 3. Філософія Античності	10
4	Тема 4. Філософія Середньовіччя	5
5	Тема 5. Філософія Відродження та Реформації	6
6	Тема 6. Генеза філософської думки XVII-XX століть	10
7	Тема 7. Класична німецька філософія	10
8	Тема 8. Філософія життя та екзистенціалізм	10
9	Тема 9. Філософський аналіз суспільства. Людина в системі філософського знання	10
Всього		74

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль	Бали	Термін виконання (тижні)
Змістовий модуль 1. Стародавня та середньовічна філософія			
Тема 1. Філософія, її предмет і соціальна роль (12 год.)	Семінарське заняття, індивідуальне заняття	10	I-II
Тема 2. Некласична філософія йоги (18 год.)	Семінарське заняття, індивідуальне заняття	5	II-IV
Тема 3. Філософія Античності (18 год.)	Семінарське заняття, індивідуальне заняття	10	IV- V
Тема 4. Філософія Середньовіччя (12 год.)	Семінарське заняття, індивідуальне заняття	5	VI-VII
Змістовний модуль 2. Ренесансна та модерна філософія			
Тема 5. Філософія Відродження та Реформації (12 год.)	Індивідуальне заняття	6	VII-VIII
Тема 6. Генеза філософської думки XVII-XX століть (12 год.)	Семінарське заняття, індивідуальне заняття	10	VII-VIII
Тема 7. Класична німецька філософія (12 год.)	Семінарське заняття, індивідуальне заняття	10	IX-X
Тема 8. Філософія життя та екзистенціалізм (12 год.)	Семінарське заняття, індивідуальне заняття	10	IX-X
Тема 9. Філософський аналіз суспільства. Людина в системі філософського знання (12 год.)	Індивідуальне заняття, підсумкова модульна контрольна робота	10	X-XI
Разом: 120 год.	Разом: 74 балів		

5. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

5.1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1. Лекція – це логічне, послідовне викладання матеріалу, яке характеризується судженням, висновками, підсумком:

- *Традиційна лекція* – інформаційна, на якій подається для запам'ятовування готова інформація.

- *Оглядово-повторювальна лекція* відбиває всі теоретичні положення, що складають науково-понятійну основу певного розділу без деталізації.

- *Оглядова лекція* систематизує знання на більш високому рівні. Навчальний матеріал, викладений системно, краще запам'ятовується, допускає більше асоціативних зв'язків. В оглядовій лекції розглядаються найбільш складні питання, що виносяться на контрольні заходи.

- *Проблемна лекція* вводиться як невідоме знання, що необхідно «відкрити». Задача викладача – сформулювати проблемну ситуацію, спонукати здобувачів вищої освіти до пошуку вирішення проблеми крок за кроком підводячи їх до шуканої мети. Для цього новий теоретичний матеріал подається у формі проблемного завдання, вихідні дані якого містять протиріччя, що необхідно визначити та подолати.

- *Лекція-бесіда (діалог з аудиторією)* передбачає безпосередній контакт викладача з аудиторією, дозволяє визначити зміст теми викладу навчального матеріалу з урахуванням особливостей аудиторії, використати колективне коло знань, запитання до аудиторії можуть ставитися на початку лекції і по ходу її.

2. Семінарське заняття – вид навчальних практичних занять здобувачів вищої освіти, який передбачає самостійне вивчення здобувачами вищої освіти за завданням викладача окремих питань і тем лекційного курсу з наочним оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді, повідомлення тощо.

3. Практичні заняття – форма навчального заняття, на якому викладач організує детальний розгляд здобувачами вищої освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує уміння і навички їх практичного застосування шляхом виконання відповідно поставлених завдань.

Проведення практичних і семінарських занять базується на попередньо підготовленому матеріалі – самостійна робота здобувача вищої освіти, тестах

для виявлення ступеня оволодіння здобувачами вищої освіти необхідними знаннями та вміннями.

Оцінки, отримані здобувачем вищої освіти під час практичних і семінарських занять враховуються при виставленні поточної оцінки за змістовими модулями з навчальної дисципліни «Географія туризму».

4. Індивідуальне навчально-дослідне завдання – це завдання, що передбачає систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань з курсу, розвиток навичок самостійної роботи з літературними джерелами, вміння презентувати результати роботи.

5.2. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо), складання та розв'язання ситуативних задач.

5.3. Інклюзивні методи навчання

1. Методи формування свідомості: бесіда, диспут, лекція, приклад, пояснення.

2. Метод організації діяльності та формування суспільної поведінки особистості: ситуаційні вправи, приклад.

3. Методи мотивації та стимулювання: вимога, громадська думка.

4. Метод самовиховання: самопізнання, самооцінювання, самореалізація.

5. Методи соціально-психологічної допомоги: психологічне консультування, стимуляційні ігри.

6. Спеціальні методи: супровід, тренінг, трудовий метод.

6. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Навчальна дисципліна оцінюється за модульно-рейтинговою системою. Вона складається з 2 модулів.

Результати навчальної діяльності здобувачів вищої освіти оцінюються за 100 бальною шкалою.

За результатами поточного, модульного та семестрового контролів виставляється підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою, національною шкалою та шкалою ECTS.

Модульний контроль: кількість балів, які необхідні для отримання відповідної оцінки за кожен змістовий модуль упродовж семестру.

Семестровий (підсумковий) контроль: виставлення семестрової оцінки здобувачам вищої освіти, які опрацювали теоретичні теми, практично засвоїли їх і мають позитивні результати, набрали необхідну кількість балів.

Загальні критерії оцінювання успішності здобувачів вищої освіти, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», подано в таблиці нижче.

Модуль включає бали за поточну роботу здобувача вищої освіти на семінарських, практичних, лабораторних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі комп'ютерної діагностики або з використанням роздрукованих завдань.

Реферативні дослідження та есе, які виконує здобувач вищої освіти за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на семінарських заняттях.

Модульний контроль знань здобувачів вищої освіти здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

6.1. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно»	Ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності в розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре»	Ставиться за вияв здобувачем вищої освіти повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді здобувача вищої освіти наявні незначні помилки.
«задовільно»	Ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність із основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою. Можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але здобувач вищої освіти спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно»	Виставляється здобувачеві вищої освіти, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться здобувачеві вищої освіти, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення закладу вищої освіти без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

6.2. Система оцінювання роботи здобувачів вищої освіти упродовж семестру

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2			
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць		максимальна кількість балів	
I. Обов’язкові							
1. Робота на практичному занятті	5	3	15	3	10		
1.5. Виконання завдань для самостійної роботи	1	5	5	5	5		
1.6. Виконання модульної роботи	10		10		-		
1.7. Виконання індивідуальних завдань (ІНДЗ)	15				15		
Разом		-	30	-	30		
Максимальна кількість балів за обов’язкові види роботи: 60							
II. Вибіркові (за вибором здобувача вищої освіти)							
Виконання завдань для самостійного опрацювання							
1. Огляд літератури з конкретної тематики	5						
2. Участь у науковій студентській конференції	10						
Разом		-		-		-	
Максимальна кількість балів за вибіркові види роботи: 15							
Всього балів за теоретичний і практичний курс: 75							

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

6.3. Оцінка за теоретичний і практичний курс: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 100-бальною системою	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
--------------------------------	-------------------------------	-----------------------

54 – 60 та більше	<i>відмінно</i>	5	A	<i>відмінно</i>
45 – 53	<i>добре</i>	4	BC	<i>добре</i>
36 – 44	<i>задовільно</i>	3	DE	<i>задовільно</i>
21 – 35	<i>незадовільно</i>	2	FX	<i>незадовільно з можливістю повторного складання</i>
1 – 20		2	F	<i>незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни</i>

6.4. Оцінка за іспит: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 100-бальною системою		Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
36 – 40 та більше	<i>відмінно</i>	5	A	<i>відмінно</i>
30 – 35	<i>добре</i>	4	BC	<i>добре</i>
24 – 29	<i>задовільно</i>	3	DE	<i>задовільно</i>
14 – 23	<i>незадовільно</i>	2	FX	<i>незадовільно з можливістю повторного складання</i>
1 – 13		2	F	<i>незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни</i>

6.5. Загальна оцінка з дисципліни: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 100-бальною системою		Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ECTS	
		іспит	залік		
90 – 100	<i>відмінно</i>	5	<i>зараховано</i>	A	<i>відмінно</i>
82 – 89	<i>добре</i>	4		B	<i>добре (дуже добре)</i>
75 – 81	<i>добре</i>	4		C	<i>добре</i>
64 – 74	<i>задовільно</i>	3		D	<i>задовільно</i>
60 – 63	<i>задовільно</i>	3		E	<i>задовільно (достатньо)</i>
35 – 59	<i>незадовільно</i>	2	<i>не зараховано</i>	FX	<i>незадовільно з можливістю повторного складання</i>
1 – 34	<i>незадовільно</i>	2		F	<i>незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни</i>

6.6. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти на іспиті

Поточне тестування та самостійна робота									Підсумковий тест (іспит)	Сума
Змістовий модуль 1										
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	не більше 40	не більше 100
10	5	10	5	5	5	5	10	5	40	100

6.7. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ІСПИТУ

1. Особливості філософського мислення. Основна проблематика філософії.
2. Основні школи давньоіндійської філософії.
3. Філософські течії стародавнього Китаю.
4. Натурфілософія Давньої Греції.
5. Класичний період у давньогрецькій філософії.
6. Особливості філософії стародавнього Риму.
7. Основні етапи в розвитку середньовічної західноєвропейської філософії.
8. Філософія Відродження: особливості, напрямки та представники.
9. Зародження західноєвропейського матеріалізму і проблеми методу.
10. Раціоналізм як напрямок філософії Нових часів.
11. Емпіризм як філософська течія Нових часів.
12. Філософія французького Просвітництва.
13. «Коперніканський переворот» І. Канта.
14. Діалектика «Абсолютної ідеї» Г. Гегеля.
15. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха.
16. Марксистська філософія.
17. Основні напрямки в сучасній філософії.
18. Філософія життя.
19. Філософія екзистенціалізму.
20. Філософія позитивізму та неопозитивізму.
21. Українська світоглядна ментальність.
22. Філософія Г.С. Сковороди.
23. Українська філософія кінця XIX – XX століть.
24. Філософська думка української діаспори.
25. Буття, його структура та головні властивості.
26. Історичне уявлення про матерію. Основне питання філософії.
27. Походження духовного та його особливості.
28. Поняття і структура свідомості. Функції свідомості.
29. Суспільна свідомість та її структура. Форми суспільної свідомості.
30. Поняття діалектики, її історичні форми і основні принципи. Основні категорії діалектики.
31. Суспільство як об'єкт соціальної філософії.
32. Соціально-класова структура суспільства: перспективи, проблеми.
33. Поняття та сутність людини. Індивід, індивідуальність, особистість.
34. Філософська проблема сенсу життя і щастя людини.
35. Роль гуманізму у формуванні інклюзивного соціального середовища.

7. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Опорні конспекти лекцій; методичні вказівки до практичних занять; індивідуально-дослідне завдання; ілюстративні матеріали; орієнтовні питання до іспиту; завдання для проведення комплексної контрольної роботи (ККР).

7.1. Навчально-методичні аудіо- і відеоматеріали, у т.ч. для здобувачів вищої освіти з інвалідністю

Для інклюзивного навчання:

- методики диференційованого підходу до процесу навчання й оцінювання знань, умінь і здібностей здобувачів вищої освіти з інвалідністю;
- наявність навчально-методичної літератури в електронному, друкованому форматах для осіб з інвалідністю;
- дидактичні матеріали та засоби навчання осіб з інвалідністю для дистанційної та відкритої форм навчання.

7.2. Глосарій (термінологічний словник)

1. Абсолютне та відносне – діалектично взаємопов'язані філософські категорії. Абсолютне – безумовне, незалежне, безвідносне, самостійне. Відносне – релятивне, рухливе і характеризує явище в його відношеннях та залежності від них. Прикладом абсолютного є матерія (субстанція). Конкретні ж форми та стани матерії залежні від часу, вони кінцеві, відносні.

2. Абстракція, абстрагування – формування образів реальності в процесі уявного виділення певних властивостей та відношень предметів і одночасно відвернення від інших їх властивостей та відношень. Абстракція дає можливість виявити та розглянути в чистому вигляді основні, головні, суттєві властивості предметів та закономірності їх розвитку, пояснити поведінку.

3. Абсурд (із латин. – безглуздий). Твердження, що не має жодного смислу в межах певної теорії, принципово несумісне з нею.

4. Автентичність (із грец. – справжній). Відповідність власній природі, культурі, першоджерелу.

5. Авторитет – значущість, якою володіють люди і предмети, що не потребують постійного її підтвердження та доведення. Прийнято говорити про можливість володіння моральним, політичним, релігійним тощо.

6. Адаптація – пристосування організму, його будови і функцій до умов середовища проживання.

7. Адекватний (із латин. – відповідний, рівний, еквівалентний).

8. Аксіологія – розділ філософії, що вивчає та аналізує природу цінностей, їхнє походження й розвиток, зміну ціннісних орієнтацій, вплив цінностей на життя людини і суспільства.

9. Актуалізація (з латин. – діяльний). Дія, що полягає у відтворенні засвоєного матеріалу з пам'яті для наступного використання у спогаді або для безпосереднього використання. Характеризується різним ступенем важкості або легкості – залежно від рівня засвоєння або забування запропонованого матеріалу.

10. Аморалізм – нігілістичне ставлення до норм моралі та моральності. В історії етики аморалізм виступає у різних формах: етичний скептицизм, релятивізм, волюнтаризм, егоїзм.

11. Аналіз – метод пізнання, який полягає у розчленуванні цілого на частини.

12. Аналогія (з грец. – подібність, схожість). Умовивід, у якому на основі схожості предметів за одними ознаками робиться висновок про можливу схожість цих предметів за іншими ознаками.

13. Антагонізм (із грец. – боротьба). Одна з форм суперечностей, яка характеризується гострою непримиренною боротьбою ворогуючих сил, тенденцій.

14. Антиномія (з грец. – суперечність у положенні). Суперечність між двома твердженнями, кожне з яких однаковою мірою логічно доведене в певній системі.

15. Антитеза (з грец. – протиставлення, суперечність): 1) у логіці – судження, що суперечить тезі. Антитеза є необхідною складовою частиною непрямого доведення; 2) у філософії Г. В. Ф. Гегеля – другий із трьох ступенів тріади.

16. Антропогенез – процес виділення людини із природного стану під впливом суспільного життя, діяльності й пізнання.

17. Антропологізм – зведення всіх явищ суспільного життя до властивостей людської природи. Термін «антропологізм» запровадив Фейєрбах у філософській системі «антропологічного матеріалізму».

18. Антропоморфізм – надання предметам і явищам природи, міфічним істотам людських рис.

19. Антропосоціогенез – тривалий історичний процес виникнення соціальних форм руху матерії, становлення і формування людини і суспільства.

20. Антропоцентризм – принцип, уведений в епоху Відродження, за яким людина нібито є центром Всесвіту і найвищою метою всіх подій, що відбуваються у світі.

21. Апологетика (з грец. – захисний, виправданий). Галузь середньовічного християнського богослов'я, що обґрунтовує віровчення християнства з метою захисту його від критики інших віровчень.

22. Апорія (з грец. – безвихідь). Ускладнення у розв'язанні проблеми, пов'язане з суперечністю між даними спостереження і спробами їх мисленого аналізу.

23. Апостеріорі (з латин. – з наступного). Філософське поняття, що означає знання, набуте з досвіду.

24. Апріорі (з латин. – з попереднього). Філософське поняття, що означає знання, яке передуює досвідові.

25. Аскетизм – моральне вчення, яке пропагує крайнє обмеження потреб людини, відмову від життєвих благ.

26. Асоціація (з латин. – поєднання). Зв'язок, який утворюється за певних умов між двома або більше психічними утвореннями (відчуттями, сприйняттями, уявленнями, ідеями тощо), який полягає в тому, що поява одного члена асоціації приводить до появи іншого (інших).

27. Атараксія (з грец. – спокій, незворушність). Поняття давньогрецької етики про душевний спокій як мету й форму поведінки, до якої повинна прагнути людина.

28. Атеїзм (із грец. «теос» – бог і частка «а» – ні, проти). Це світогляд, система поглядів, яка заперечує релігійні уявлення, релігію як таку в усіх її формах і виявах.

29. Біоетика – галузь філософсько-етичних досліджень, смисловим осердям яких є ставлення до життя, смерті, здоров'я.

30. Біосфера – сфера живого, структура і зміст біосфери

визначаються минулою і сучасною діяльністю всіх живих організмів, зокрема й людини.

31. Буття – філософська категорія, що позначає: 1) все, що реально існує; 2) те, що існує як істинне, на відміну від видимого; 3) реальність, яка існує об'єктивно, поза свідомістю людини і незалежно від неї; 4) загальний спосіб існування людини.

32. Веди – священні тексти Стародавньої Індії. Слово «веда» означає достовірні знання. Створення Вед приписується Брахмі.

33. Верифікація (з латин. – перевіряю істину). Встановлення істинності наукових тверджень у процесі їх емпіричної перевірки.

34. Вибір моральний – акт моральної діяльності, який полягає в тому, що людина завдяки своїй автономії визначається щодо системи цінностей (ідеалів, принципів) та способів їх реалізації у конкретних вчинках та поведінці.

35. Випадковість – філософська категорія на означення тих феноменів дійсності, які людина сприймає як буття, що є, але якого «могло і не бути», тобто воно не є необхідністю.

36. Виробництво – процес, за допомогою якого люди, використовуючи речовини і сили природи та власні сили й здібності, цілеспрямовано створюють матеріальні й духовні цінності, здатні задовольняти їхні життєві потреби.

37. Відкритість – фундаментальна характеристика людини, її здатність унаслідок біологічної неспеціалізованості змінюватися, поставати незавершеною, відкритою для різних вимірів культурно-історичного процесу та напрямків людської діяльності; відкритість також необхідно розуміти і в сенсі людського життя: поки людина живе і діє, сенс її життя постає невизначеним до кінця, бо вона може його суттєво трансформувати.

38. Відмінність – визначається як нерівність предмета самому собі. Тобто тотожність як рівність і відмінність як нерівність перебувають у взаємодії і взаємозв'язку. Нерівним, відмінним є те, що прагне за межі тотожності.

39. Відображення – всезагальна властивість матеріальних об'єктів, яка виявляється як зміна, реакція, зліпок будь-якого предмета чи явища, які взаємодіють з іншими предметами та явищами. Ця реакція завжди знаходиться у певній відповідності з тією чи іншою стороною предмета, який діє на інший предмет.

40. Відповідальність – позитивна моральна якість, яка полягає у свідомому ставленні особи до певних моральних норм, принципів та цінностей і готовності їх обстоювати та втілювати.

41. Відчуття – найпростіший аналітико-синтетичний акт сенсорного пізнання. Виникають у результаті впливу на органи чуттів речей або явищ об'єктивного світу і полягають у відображенні окремих властивостей цих речей і явищ.

42. Влада – реальна можливість здійснювати свою волю у соціальному житті, нав'язуючи її, якщо це необхідно, іншим людям.

43. Волонтаризм (із латин. – воля): 1) течія у психології та філософії, що визнає волю особливою, надприродною силою, яка лежить в основі психіки і буття в цілому; 2) соціально-політична діяльність, яка, нехтуючи об'єктивними законами історичного розвитку, керується суб'єктивними бажаннями й довільними рішеннями осіб, які її здійснюють.

44. Воля – це психічна і духовна здатність людини вибрати мету і засоби її досягнення та докласти всіх необхідних внутрішніх зусиль для досягнення мети.

45. Воно – один із компонентів структури особистості в теорії психоаналізу Фрейда – цілком несвідомі бажання та потяги.

46. Всесвіт – весь навколишній світ, нескінченний у просторі і часі, різноманітний у формах і проявах.

47. Вульгарний матеріалізм – різновид матеріалізму, що ототожнює психічні процеси з фізіологічними, а свідомість тлумачить як різновид матерії.

48. Гармонія – принцип естетичної організації форми, узгодженість, сумірність окремих частин цілого.

49. Гедонізм (із грец. – насолода, задоволення). Філософсько-етичне вчення, за яким найвищим благом і метою життя людини є чуттєва насолода. Найвищою насолодою є вміння позбавлятися страждань і навчитися помірковано споживати життєві блага.

50. Генезис (із грец. – виникнення, зародження). Поняття, що виражає процес виникнення та розвитку предметів і явищ.

51. Герменевтика (з грец. – мистецтво тлумачення): 1) у класичній філології – вчення про інтерпретацію рукописних і друківаних давніх текстів; 2) у сучасній філософії – метод тлумачення культурно-історичних явищ, який протиставляється об'єктивному, традиційно-науковому методу.

52. Гідність – позитивна моральна якість, поняття моральної свідомості, в якому відображається уявлення про самоцінність людської особистості, її моральна рівність із усіма іншими.

53. Гілозоїзм (із грец. – жива матерія). Філософське вчення, за яким здатність відчувати нібито притаманна всій матерії.

54. Глобалізація – процес перетворення людства в єдину систему економічних, політичних, соціальних і культурних взаємодій, загальний і універсальний характер змін у сучасній цивілізації.

55. Гносеологія – розділ філософії, в якому досліджуються пізнавальне ставлення суб'єкта до об'єкта, природи і можливості пізнання людиною світу і самої себе.

56. Гносеологія (з грец. – пізнання). Розділ філософії, в якому досліджуються пізнавальне відношення суб'єкта до об'єкта, природи і можливості пізнання людиною світу і самої себе.

57. Гносеологія (з грец. – теорія пізнання). Розділ філософії, в якому досліджуються пізнавальне відношення суб'єкта до об'єкта, природи і можливості пізнання людиною світу і себе.

58. Гранична ситуація – поняття екзистенційно орієнтованої

філософії, яке фіксує кризові стани людини, що приводять до актуалізації особистісного начала. Така актуалізація виявляється у загостренні самосвідомості, переосмисленні сенсу життя.

59. Гуманізм – напрямок суспільної думки, що виник в епоху Відродження, згідно з яким людина розглядається як вища цінність, захищається її свобода і всебічний розвиток.

60. Гуманітарні науки – суспільні науки (філософія, історія, психологія, філологія, мистецтвознавство, право тощо), що досліджують проблеми розвитку людського суспільства.

61. Гумор – особливий вид комічного, який поєднує глузування зі співчуттям до того, що уявляється смішним.

62. Девіантна поведінка – поведінка, яка визнається невідповідною щодо норм і зразків, загальноприйнятих у певному соціумі.

63. Дегуманізація – термін, яким позначаються уявлення про втрату суспільством духовних і моральних цінностей, байдужість, інертність, відмову від прагнення до справедливості, зменшення уваги до особистості та індивідуальності особи.

64. Дедукція (з латин. – виведення). Перехід від загального до окремого. Дедукція має значення методу дослідження, за якого окреме пізнається на основі знання загальної закономірності.

65. Дезінтегративна функція релігії – здатність релігії за певних умов послаблювати стабільність і стійкість особи, соціальних груп чи суспільства загалом і навіть викликати релігійне протистояння.

66. Деїзм – принцип філософських учень, які, визнаючи Бога першопричиною світу, заперечували його втручання в явища природи та в хід суспільних подій. Деїзм виник у XVII ст. в Англії, був розвинутий філософією Просвітництва.

67. Демагогія (з грец. – керівництво народом). Засіб впливу на маси шляхом уведення їх в оману нездійсненими обіцянками, популярними гаслами, навмисним викривленням фактів.

68. Демон (із грец. – божество, дух). Надприродна істота, дух, що володіє надлюдською силою, належить до невидимого світу і має вплив на життя і долю людей. Демонізм – одна з форм давніх вірувань, що ґрунтувалася на уявленнях про існування надприродних істот-демонів як безтілесних сутностей.

69. Детермінізм (із латин. – визначений, обмежений). Філософське вчення про загальну об'єктивну зумовленість явищ природи, суспільства та людської волі.

70. Дискурс (із латин. – міркування, доказ). Поняття, яке означає промову, виступ, міркування.

71. Дискурсивний (із латин. – міркування, доказ, аргумент). Той, що здійснюється шляхом логічних міркувань.

72. Діалектика – 1) філософська наука про універсальні закони руху і розвитку природи, суспільства і мислення; 2) об'єктивний процес розвитку явищ на основі виникнення, боротьби і розв'язання притаманних їм

суперечностей.

73. Діалог (із грец. – розмова, бесіда). Форма комунікації, в якій схрещуються два чи більше різноспрямованих потоки думок із метою з'ясувати спільні точки взаєморозуміння та окреслити їх розбіжності.

74. Добро та зло – найбільш загальні поняття моральної свідомості, категорії етики, які характеризують позитивні й негативні моральні цінності.

75. Догматизм (із грец. – думка, вчення, положення). Спосіб засвоєння і застосування знань, у якому те чи інше вчення або положення сприймається як закінчена, вічна істина, як догма. Догматизмові властиві некритичне беззмислове мислення за шаблонами.

76. Дуалізм (із латин. – подвійний). Філософське вчення, протилежне монізму, яке виходить з визнання двох рівноправних, таких, що не зводяться одне до одного, субстанцій, начал: духу та матерії.

77. Дух – надприродна сутність, самодостатнє нематеріальне начало, що впливає на стани людини, природні явища і сфери.

78. Духовна культура – частина культури, до складу якої входять мистецтво, релігія, філософія, наука. В межах марксистської традиції духовна культура – надбудова і відображення матеріальної культури, вона має лише відносну самостійність. У концепціях, які виростають із філософії історії О. Шпенглера, де культура протиставляється цивілізації як духовне матеріально-технічному, духовна культура є синонімом культури взагалі.

79. Духовне виробництво – сукупність процесів, пов'язаних із продукуванням у суспільно-історичному процесі інтелектуальних образів, ідей, настроїв, поведінкових стереотипів тощо, для формування духовних потреб людей, – виробництво суспільної свідомості.

80. Духовний – термін, яким позначається внутрішній світ людини, психічні процеси. Термін «духовний» став уживатися для визначення внутрішнього світу людини, її самосвідомості у новоєвропейській філософії.

81. Еволюція (з латин. – розгортання) – поступовий розвиток. У широкому розумінні термін «еволюція» застосовують для визначення змін, розвитку взагалі й позначають ним не лише кількість зміни, а й весь процес розвитку в цілому.

82. Евристика (з грец. – знаходжу) – наукова дисципліна, яка досліджує процес творчості і вивчає його закономірності.

83. Егоїзм – етичне поняття, яке відображає ціннісну орієнтацію людини на пріоритет особистого інтересу. Егоїзм протилежний альтруїзму.

84. Егоцентризм – 1) філософський та етичний принцип, за яким індивід, особистість вважається центром Всесвіту; 2) негативна, хвороблива риса характеру, яка проявляється у крайньому індивідуалізмі, егоїзмі.

85. Езотеризм (із грец. – для посвячених). Релігійні вчення, що містять: віру в існування надприродного вищого світу, засоби спілкування з цим світом і підкорення його своїм інтересам.

86. Ейдос (із грец. – образ) – термін давньогрецької філософії. Платон використовував його в різноманітних значеннях, зокрема як синонім терміну «ідея», що розглядався як ідеальний прообраз речі. Аристотель

використовував «ейдос» у значенні форми, що виступає в єдності з матерією.

87. Екзистенція (з латин. – існування). Основна категорія екзистенціалізму, яка позначає внутрішнє буття людини, те непізнаване, ірраціональне в людському «Я», внаслідок чого людина є конкретною, неповторною особистістю. Вперше термін «екзистенція» застосував датський філософ С. К'єркегор.

88. Еклектика (з грец. – вибраний). У найширшому значенні – механічне поєднання в одному вченні різнорідних, органічно несумісних елементів, які запозичуються із протилежних теорій.

89. Екстремізм релігійний – схильність до крайніх протиправних дій на релігійному ґрунті з метою збудження віруючих, підбурювання їх до антигромадських протизаконних дій.

90. Елемент (частина) – прийнятий у даній системі найпростіший компонент (атом, слово, норма). Взаємозв'язок елементів називається структурою.

91. Еліта (з франц. – кращий). Це складова соціальної структури, вищий привілейований прошарок, який здійснює функції управління, розвитку культури тощо.

92. Емпатія – споглядальне розуміння емоцій, почуттів, психологічних станів іншої людини, вміння «поставити» себе на місце іншого.

93. Емпіризм (із грец. – досвід) – напрям у теорії пізнання, який, на противагу раціоналізмові, вважає єдиним джерелом і критерієм пізнання чуттєвий досвід.

94. Епістемологія (з грец. – теорія пізнання) – складова філософії, що вивчає загальні риси процесу пізнання та його результат, основи і межі, достовірність і недостовірність. Уживається переважно на означення вчення про наукове пізнання.

95. Естетика – наука про загальні закономірності художнього освоєння зовнішнього та внутрішнього світу людиною, про суть і форми естетичного відображення дійсності.

96. Естетичний ідеал – взірець, орієнтир, духовна мета. На відміну від будь-якого соціального ідеалу естетичний існує не в абстрактній, а в чуттєвій формі, тому що тісно пов'язаний із емоційним, чуттєвим ставленням людини до світу.

97. Естетичний смак – здатність до індивідуальної оцінки та добору естетичних цінностей, яка визначає можливість особистості до саморозвитку.

98. Естетичні категорії – це вузлові пункти в історії освоєння людиною дійсності «за законами краси». В них збережені основні типи естетичних відносин «я» людини до навколишнього світу, узагальнені характерні естетичні властивості предметного світу.

99. Естетичні почуття – своєрідний психологічний відгук (реакція) на явища навколишнього світу.

100. Етика – філософська наука, яка досліджує мораль та моральність. Термін вперше використаний Аристотелем, із грецької мови перекладається

як звичай.

101. Етикет – у широкому розумінні: дотримання зовнішніх правил поведінки, що склалися в суспільстві чи у певних сферах діяльності та побуту.

102. Життя – сутнісна ознака процесів органічного світу та людського існування, що пов'язана зі здатністю до цілеспрямованого відтворення й саморегуляції.

103. Закон – об'єктивний, істотний, необхідний, сталий зв'язок або відношення між явищами або всередині явища.

104. Закон виключеного третього – закон логіки, за яким істинним є тільки одне з суперечливих висловлювань: або саме висловлювання, або його заперечення.

105. Закон достатньої підстави – закон логіки, згідно з яким для кожного твердження необхідно наводити аргументи щодо його істинності.

106. Закон логіки – припис, вимоги якого справедливі для міркувань стосовно будь-якої предметної області.

107. Закон мислення – термін, що означає формально-логічні закони. У логіці традиційній до них належать: закон тотожності, закон несуперечності, закон виключеного третього й закон достатньої підстави.

108. Закон несуперечності – закон логіки, за яким висловлювання і його заперечення не можуть бути одночасно істинними.

109. Закон тотожності – один із чотирьох законів логіки, що вимагає під час міркування не змінювати зміст понять, які використовуються.

110. Закономірність – більш широке, порівняно із законом, поняття. Якщо закон проявляється суто в конкретних умовах, то закономірність проявляється як взаємозв'язок низки законів.

111. Зміст – категорія філософії, те, що підлягає «формуванню», – елементи (складові) певної системи (форми). В процесі пізнання відбувається формалізація змісту (переведення його в графіки, формули).

112. Знахарство – система лікування захворювань, яка ґрунтується на уявленнях про їхнє надприродне походження.

113. Зооморфізм (із грец. – тварина, форма). Надання рис тварин образам реальних або вигаданих об'єктів.

114. Ідеал (із грец. – первообраз) – уявлення про найвищу досконалість, що як взірець, норма і найвища мета визначає певний спосіб і характер дії людини чи суспільної групи.

115. Ідеалізм (із грец. – образ, поняття) – філософський напрямок, який у вирішенні головного питання філософії віддає перевагу у причинно-генетичному відношенні ідеї, духу, свідомості, а не матерії. Об'єктивний ідеалізм в основи буття закладає дух або ідею, що існує об'єктивно, поза суб'єктом. Суб'єктивний ідеалізм бачить першооснову буття у свідомості суб'єкта.

116. Ідеальне – поняття, що характеризує загальну властивість усіх образів свідомості і полягає у тому, що вони містять інформацію про об'єкти дійсності, але не мають матеріальності ані об'єктів, ані людського мозку.

117. Ідея (з грец. – поняття). За своєю логічною будовою є формою мислення, різновидом поняття, зміст якого розуміється як форма духовно-пізнавального відображення певних закономірних зв'язків та відношень зовнішнього світу, спрямована на його перетворення.

118. Ідол – виготовлений із дерева, каменю чи іншого матеріалу предмет, що зображує, уособлює божество.

119. Ілюзія (з латин. – обман, помилка): 1) викривлене, хибне сприймання дійсності; 2) необґрунтована надія, нездійсненна мрія. Джерелом соціальних ілюзій є відсутність наукового розуміння суспільства та його законів, а також недосконалість людського буття і свідомості.

120. Імператив (із латин. – наказовий). У І. Канта – загальнозначуща моральна вимога. «Чини завжди так, щоб максима (тобто вираз у формі принципу) твоєї волі могла мати також і силу... всезагального закону».

121. Індетермінізм (із латин. – невизначений, необмежений) – філософське вчення, що заперечує об'єктивну зумовленість явищ природи, суспільства і людської психіки, необхідний і закономірний зв'язок між ними.

122. Індивід – конкретний представник людського роду.

123. Індивідуалізм – тип світогляду, сутність якого полягає в абсолютизації позиції окремого індивіда, в його протиставленні суспільству.

124. Індивідуальний – особистий, властивий лише даному індивідууму; розрахований на одну особу.

125. Індукція (з латин. – наведення) – спосіб міркування, за допомогою якого встановлюється обґрунтованість висунутого припущення чи гіпотези (форма висновку – від окремого знання до загального).

126. Інстинкт (із латин. – спонука, потяг) – багатоступеневий комплекс поведінкових актів організму, створений у результаті тривалої еволюції та спрямований на забезпечення життєвих функцій, самого існування кожної істоти і виду в цілому.

127. Інституціалізація – це процес створення соціального інституту, заміна спонтанної та експериментальної поведінки передбачуваною поведінкою, яка очікується, моделюється, регулюється через визначення і закріплення соціальних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх до системи, здатної діяти в напрямку задоволення певної суспільної потреби.

128. Інтерес – усвідомлення потреби людиною. Має об'єктивно-суб'єктивну природу і разом із потребами становить основу ціннісного ставлення особистості до навколишнього світу.

129. Інтуїція (з латин. – уважно дивлюсь) – спосіб осягнення істини через безпосереднє чуттєве споглядання чи умогляд, на відміну від дискурсивного характеру логічного мислення.

130. Інформаційне суспільство – одне з понять низки концепцій, які конкретизують теорію постіндустріального суспільства. Сутність концепцій інформаційного суспільства полягає в тому, що суспільство, яке раніше позначалося як постіндустріальне, швидко набуло ознак, які дають підстави стверджувати, що воно є інформаційним. Це означає, що головною ознакою цього суспільства є виробництво і поширення інформації, перетворення її на

головний вид послуг, на товар і навіть на владу.

131. Іронія – форма комічного, що є прихованим глумом, вибухова сила якого замаскована серйозною формою. Вона виявляє конфлікт нікчемного змісту із зовні пристойною, респектабельною формою.

132. Ірраціоналізм (із латин. – нерозумний, несвідомий). У гносеології принцип філософських учень, які обстоюють обмеженість раціонального пізнання, протиставляють йому інтуїцію, віру, інстинкт як основні види пізнання.

133. Існування – центральне поняття філософії екзистенціалізму, буття, в якому виявляється сутність (не просто бути, а існувати) .

134. Істина – адекватне відображення об'єкта суб'єктом, який, пізнаючи, відтворює його таким, яким він існує сам по собі, поза і незалежно від людини та її пізнання.

135. Історизм – принцип наукового пізнання, згідно з яким процеси дійсності мають розглядатися в їх закономірному історичному розвитку, в тісному зв'язку з конкретно-історичними умовами їх існування.

136. Картезіанство – вчення французького філософа, математика Р. Декарта від латинізації його імені – Картезій.

137. Катарсис (із грец. – очищення) – термін давньогрецької філософії та естетики для позначення сутності естетичного переживання, пов'язаний із піфагорійською практикою застосування музики для очищення душі від пристрастей.

138. Категорія (з грец. – ознака, властивість) – найзагальніше, основне наукове поняття, що відображає суттєві властивості і відношення предметів та явищ, які мають високий ступінь спільності.

139. Категорія (з грец. – основна й загальна ознака) – універсальна форма мислення і свідомості, яка відображає загальні властивості і відношення об'єктивної дійсності, загальні закономірності розвитку всіх матеріальних, природних, духовних явищ.

140. Кількість – філософська категорія, що відображає такі параметри речі або явища: число, величина, обсяг, вага, розміри, темп, температура. Кількість виступає як протилежність якості. Якісні зміни, що відбуваються в об'єктивному світі, здійснюються лише на основі кількісних змін. До певної міри кількісні зміни не стосуються якості предмета і тому на це не завжди звертають увагу.

141. Класика (з латин. – зразковий) – явище, перевірене часом, висока якість якого є загально визнаною.

142. Клерикали – представники церкви або світських кіл, які виступають за посилення ролі церкви у політичній, економічній і духовно-освітній сферах життя.

143. Конфлікт моральний – ситуація морального вибору, в якій норми або цінності, що спонукають до обрання певної альтернативи, вступають у протиріччя з нормами та принципами, пов'язаними з іншою альтернативою.

144. Креативність (із латин. – створення). У загальному розумінні, здатність здійснити щось нове; активна творча сила, що дає результат.

145. Креаціонізм – релігійне вчення про створення світу Богом в іудаїзмі, християнстві, ісламі.

146. Критерій (із грец. – засіб судження) – мірило достовірності людських знань їх об'єктивній відповідності.

147. Культ – сукупність символічних дій, за допомогою яких віруючі намагаються встановити зв'язок зі світом надприродного. До культового елемента релігії належать різні релігійно-магічні обряди, ритуали, таїнства, жертвоприношення, богослужіння, молитви, пости, а також матеріальні речі, які цьому слугують – священні реліквії та книги, посуд, одяг, храми тощо.

148. Культ предків – віра в потойбічне життя померлих, їх обожнення. В ранніх релігійних віруваннях душі померлих залишалися поряд із родичами, з ускладненням релігійних вірувань переходили в потойбіччя (світ померлих).

149. Культура (з лат. – обробіток землі): 1) сукупність осмисленої творчої діяльності людей; багатофункціональна система, що містить різноманітні аспекти людської діяльності; 2) категорія для позначення створеного людьми штучного середовища проживання й самореалізації, яка виступає джерелом регулювання соціальної взаємодії.

150. Логіка (з грец. – наука про умовивід) – наука про закони, форми та прийоми мислення, які забезпечують досягнення об'єктивної істини у процесі міркування і пізнання.

151. Логос (із грец. – закон, розум). Термін давньогрецької філософії, що вживається у значеннях «слово», «смысл», «судження», «основа», «розум» і набув значення об'єктивної закономірності, необхідності. Термін увів у філософію Геракліт, маючи на увазі так званий космічний Логос, неадекватний словам. У давньогрецькій філософії це – загальний закон, основа світу, його порядок і гармонія; в ідеалістичній філософії – духовний першопочаток, світовий розум, абсолютна ідея.

152. Магія (з грец. чаклунство). Дії та обряди, що здійснюються з метою надприродного впливу на явища природи або людину. Сфера діяльності служителів культу як посередників.

153. Макрокосм і мікрокосм – поняття на означення фундаментальних орієнтирів європейського світобачення доби Відродження: макрокосм – великий світ, мікрокосм – малий світ, або людина. Ці поняття співвідносні: мікросвіт є концентрацією і виявом властивостей великого світу, а останній споріднений із якостями людини.

154. Максима (з латин. – основне правило, принцип) – узагальнююче правило, зразок.

155. Мала соціальна група – різновид соціальної групи, між усіма членами якої існують безпосередні особистісні контакти, постійне спілкування, певні цінності і норми поведінки. Її представники володіють розвинутим почуттям належності до неї. Нижня межа чисельності малої групи дорівнює двом-трьом особам, верхня – кілька десятків людей, але не більше сорока осіб.

156. Масова культура – явище культури кінця XIX-XX ст., комплекс

поширюваних за допомогою засобів масової інформації художніх цінностей і потреб, які оцінюються фахівцями як низькопробні.

157. Матеріалізм – напрям в історичному розвитку філософії, який уважає матерію першоосною всього сущого, намагається пояснити всі явища і процеси через матеріальні причини. Протистоїть ідеалізму і релігії.

158. Матерія (з латин. – речовина) – філософська категорія для позначення об'єктивної реальності, незалежного від свідомості буття, даного людині суб'єктивно її свідомістю.

159. Ментальність, менталітет (із латин. – мислення, душевний склад) – сукупність соціально-психологічних настанов, автоматизмів та навичок свідомості, які формують способи бачення світу та поведінку людей, що належать до певної культурної спільноти (соціальної, історичної, етнічної). Як будь-який соціальний феномен, ментальності історично мінливі, але зміни в них відбуваються дуже повільно.

160. Метафізика (з грец. – після фізики): 1) в історії філософії термін вживається для позначення філософських учень про надчуттєві, недоступні досвідові начала буття; 2) протилежний діалектиці спосіб мислення і метод пізнання, який розглядає предмети і явища поза їх внутрішнім зв'язком і розвитком, не визнає внутрішніх суперечностей як джерела саморуху.

161. Метод (із грец. – шлях дослідження) – спосіб організації практичного і теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями відповідного об'єкта.

162. Методологія: 1) вчення про методи пізнання та перетворення дійсності; 2) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в якійсь науці.

163. Мислення: 1) активний процес узагальнення й опосередкованого відображення дійсності, який забезпечує розгортання на основі чуттєвих даних закономірних зв'язків цієї дійсності та вираження їх у системах понять; 2) творча здатність людини, активний процес відображення світу в абстракціях-поняттях, судженнях, теоріях тощо, пов'язаних із рішенням тих або інших завдань пізнавального характеру. У філософії аналізом мислення займається спеціальний розділ – логіка.

164. Міра – філософська категорія, яка відображає співвідношення, гармонію кількісних і якісних ознак предмета. Міра – це протяжність (інтервал) кількісних змін, у межах якої якість залишається незмінною. Бути в мірі означає не виходити за межу, не переходити в іншу якість.

165. Міркування – процес руху від суджень до висновку, умовивід або послідовність умовиводів, побудованих на основі логічних зв'язків між судженнями, а також між судженнями та висновком.

166. Містицизм (із грец. – таємничий). У широкому розумінні – визнання надприродної сутності явищ; у вузькому – релігійно-філософський світогляд, в основі якого лежить віра в можливість безпосередньо надчуттєвого і надрозумного спілкування людини з нематеріальним, духовним світом, духами тощо.

167. Міф (міфологія) – історична перша світоглядна форма відображення дійсності, в якій художнє, моральне, пізнавальне та практично-перетворювальне осягнення світу існує в синкретичній, взаємно опосередкованій єдності. Як структурний елемент релігії – це система світоглядних поглядів та ідей, розробкою та пропагандою яких займаються професійні богослови і служителі культу.

168. Міфологічний світогляд – система уявлень про світ, у якому тісно співвідносяться реальність і вимисел. Відсутність знань про світ компенсується перенесенням на світ людських властивостей, одухотворенням природних явищ.

169. Мобільність вертикальна (з латин. – рухливий, здатний до швидкого пересування) – зміна становища індивіда, яка викликає підвищення або пониження його соціального статусу.

170. Мобільність горизонтальна – зміна становища, за якого відбувається збільшення чи зменшення соціального потенціалу, необхідного для вертикальної мобільності, але яке поки не достатнє для підвищення чи пониження соціального статусу індивіда.

171. Модернізація (з франц. – сучасний) – складна сукупність економічних, соціальних, культурних, політичних змін, що відбулися у суспільстві у зв'язку з процесом індустріалізації та засвоєнням науково-технічних досягнень.

172. Модус (із латин. – міра, спосіб) – властивість предмета, притаманна йому лише в деяких станах, на відміну від атрибута – невід'ємної властивості предмета в усіх його станах.

173. Монада (з грец. – одиниця, неподільне) – основне поняття філософської системи Г. Лейбніца. Найпростіша, неподільна духовна єдність, першопочаток, основа явищ.

174. Монізм (із грец. – один, єдиний) – протилежний дуалізму і плюралізму філософський принцип пояснення різноманітності світу як прояву єдиного начала – матерії або духу. Матеріалісти началом, основою світу вважають матерію. Ідеалісти єдиним началом усіх явищ вважають дух, ідею тощо.

175. Мораль (із латин. – вдача і характер людини). Термін уперше вжив Цицерон, пізніше виникає термін «моральність», який використовують для позначення науки про людські характери. Сьогодні мораль є інструментом (соціальним інститутом) суспільної самоорганізації. Існує у двох формах: особистісні моральні якості (милосердя, відповідальність, скромність, чесність тощо) і сукупність норм суспільної поведінки й оціночних уявлень (наприклад, «не вкради», «не вбий» і «справедливо», «порядно», «доброзичливо»).

176. Мудрість – позатеоретична форма світоглядного філософського осмислення дійсності і розв'язання практичних питань на основі життєвого досвіду і розуму набувати певних соціальних ролей і статусів, засвоювати і перетворювати соціальні норми і цінності.

177. Натурфілософія (із латин. – природа і філософія) – система

умоглядних і часом фантастичних уявлень про природу, що розробляється у філософських ученнях переважно в епоху Відродження і Нового часу.

178. Нація – етносоціальна спільнота зі сформованою усталеною самосвідомістю своєї ідентичності і самобутності; сукупність людей, об'єднаних спільними культурними, політичними, соціальними та економічними інтересами.

179. Необхідність – філософська категорія, яка відображає внутрішні, стійкі, суттєві зв'язки явищ і визначає їх закономірну зміну і розвиток. Необхідність існує у природі й суспільстві у формі об'єктивних законів. Непізнані закони проявляються як «сліпа» необхідність.

180. Неоплатонізм – містичний та ідеалістичний напрям у філософії, що виник у III -V ст. н. е. у Римській імперії. На основі платонізму відбулося поєднання різних системи античної філософії, закладених у основи філософії Середньовіччя.

181. Несвідоме – певний рівень психічного відображення дійсності, який характеризується позавольовим виникненням і перебігом, відсутністю свідомого контролю й регулювання.

182. Низьке – категорія естетики, яка відтворює гранично негативні явища дійсності й особливості суспільного та індивідуального життя, які викликають у людини співвідносну естетичну реакцію (презирство й зневагу).

183. Номіналізм (із латин. – назва, ім'я) – напрямок у середньовічній філософії, який вважає поняття лише іменами. На противагу реалізму, номіналісти стверджували, що реально існують лише окремі речі з їх індивідуальними якостями.

184. Ноосфера – концепція В. Вернадського про створення нової сфери взаємодії людини і природи. Перехід від ідеї абсолютного панування над природою до ідеї стосунків природи і суспільства як стосунків партнерів, сумірних за своїм потенціалом.

185. Норма моральна – форма моральної вимоги, яка виступає як елемент моральних відносин (норма поведінки, звичай) і як елемент моральної свідомості (заповіді, правила).

186. Об'єкт (із латин. – предмет) – те, на що спрямована пізнавальна і перетворювальна діяльність людини (суб'єкта), але існує незалежно від неї.

187. Об'єктивна реальність – буття поза свідомістю. Найзагальніше визначення матеріального світу.

188. Обов'язок – моральне завдання, що внутрішньо сприймається індивідом як необхідність утілення певних етичних норм, принципів та ідеалів.

189. Окультизм (із латин. – прихований, таємний) – містичне вчення, що визнає існування надприродних сил і можливість безпосереднього спілкування з ними за допомогою магічних обрядів, таємних ритуалів тощо. Синонім слова «езотеричний», що означає «для обраних».

190. Омана – продукт пізнавального процесу, протилежний істині. Розглядається як невідповідність знання об'єктові. Омана – думка, судження,

концепція, у правильності якої суб'єкт, що пізнає, до певного періоду не сумнівається. Слід відрізнити оману як ненавмисне перекручування істини від навмисного, свідомого її перекручування – обману, неправди.

191. Онтологія (з грец. – суще). В історії філософії вчення про першопочаток буття. Під онтологією розуміли самостійну частину філософії, яка досліджувала нібито вищі, такі, що осягаються не відчуттями, а тільки розумом, основи всього сущого (буття, субстанція, простір і час, причинність тощо).

192. Особистість – це система стійких індивідуальних і соціально-значущих якостей, які людина реалізовує у своїй діяльності.

193. Оцінка – ставлення людини (суспільства) до суспільних норм і цінностей, яке полягає у схваленні чи осуді їх, а також у їх субординації на підставі важливості.

194. Пам'ять – здатність до відтворення минулих вражень і досвіду, інформації про зовнішній світ і внутрішній стан для подальшого використання в перебігу життєдіяльності.

195. Пантеїзм (із грец. – все Бог) – філософське вчення, яке ототожнює Бога та світ. Пантеїзм існував у двох формах: натуралістичний пантеїзм, який наділяв природу якостями живого, божественними властивостями і розчиняв Бога у природі, та містичний пантеїзм – усе у Богові, тобто розчиняв природу у Богові.

196. Парадокс – це поєднання двох протилежних тверджень, на підтримку кожного з яких можуть бути наведені переконливі підстави.

197. Патристика (із латин. – батько) – сукупність теологічних, філософських і соціально-політичних доктрин християнських богословів раннього середньовіччя II-VIII ст.

198. Персоналізм (із латин. – особистий) – течія в сучасній західноєвропейській філософії, яка розглядає особу як первинну реальність і найвищу духовну цінність.

199. Піднесене – категорія естетики, яка відбиває сукупність природних, соціальних та художніх явищ, які є винятковими за своїми кількісно-якісними характеристиками, завдяки чому вони виступають як джерело глибокого естетичного переживання.

200. Пізнання – вища форма відображення об'єктивної дійсності; процес збагачення людини новим знанням; суспільно-історичний процес творчої діяльності людей, який формує їх знання, на основі яких виникають цілі й мотиви людських дій.

201. Плюралізм (із латин. – множинний) – філософська позиція, відповідно до якої існує множинність різних рівноправних, незалежних основ і форм буття (субстанцій).

202. Поведінка – властива живим істотам взаємодія з навколишнім середовищем, опосередкована їх зовнішньою (руховою) та внутрішньою (психічною) активністю. Філософія включає поведінку у предмет свого дослідження з метою виявлення загальних і специфічних закономірностей і механізмів взаємодії матеріальних систем із навколишнім середовищем,

визначення ролі біологічних форм відображення (подразливості, чутливості, психіки) і свідомості людини в регуляції її поведінки.

203. Політеїзм (із грец. «полі» – багато, «теос» – бог) – багатобожжя. Боги, на відміну від духів, не стільки приховуються за предметами і явищами, скільки створюють їх і управляють ними. Політеїстичні всі національні релігії, за винятком іудаїзму та сикхізму.

204. Поняття – форма мислення, в якій виражаються 1) властивості, зв'язки і сторони предмета, що повторюються; 2) суттєві ознаки і зв'язки групи однорідних речей або явищ.

205. Постіндустріальне суспільство – розроблена Д. Беллом концепція, згідно з якою стверджується виникнення на основі сучасних індустріальних суспільств суспільства нового типу. В цьому суспільстві домінуючою стане сфера діяльності «білих комірців» (тобто службовців і менеджерів); сформується статусно-диференційоване суспільство, вільне від класових конфліктів; основним капіталом стануть знання та інформація; людина стане основною метою розвитку, а її самовдосконалення і саморозвиток – необхідною умовою соціального поступу.

206. Правильність та істинність – гносеологічні і логічні характеристики міркувань щодо їх відповідності зовнішньому світові чи законам логічного мислення. Міркування, яке відображає те, що має місце в дійсності, вважається істинним. Якщо думка не відображає дійсності, її вважають хибною.

207. Праксеологія – наукова дисципліна, що вивчає умови та методи ефективної практичної діяльності.

208. Практика – матеріальна, чуттєво-предметна, цілепокладаюча діяльність людини, що має своїм змістом засвоєння і перетворення природних і соціальних об'єктів і складає загальну основу, рушійну силу розвитку людського суспільства і пізнання.

209. Прекрасне – естетична категорія, яка означає досконалість, довершеність, ідеал краси певної естетичної системи.

210. Причинність (каузальність) – взаємовідношення речей і процесів матеріального світу, за якого одні (причини) породжують інші (наслідок). Причинність – основний принцип наукового пояснення світу, протистоїть диву (в релігії) – явищу, яке не має природних причин.

211. Проблема – знання про незнання і передбачення можливості наукового відкриття; суб'єктивна форма вираження необхідності розвитку знання, що відображає суперечність між знаннями і дійсністю або суперечність у самому пізнанні.

212. Прогрес – необоротна якісна зміна, що супроводжується підвищенням рівня організації об'єкта.

213. Простір – одна з основних ознак матеріальності речей; форми існування матерії, що фіксує їх протяжність і порядок розташування. Простір взаємопов'язаний із часом, визначається через час і навпаки. Якісно відмінним структурним рівням матерії притаманні якісно відмінні просторово-часові характеристики.

214. Протиріччя – активне взаємовідношення, взаємодія протилежностей, їх єдність і протидія.

215. Психіка – спосіб відображення твариною або людиною зовнішнього світу через систему образів і дій. Психіка тварин допомагає їм орієнтуватися в мінливому середовищі, пристосовуватися до нього; проте, на відміну від людини, вони не можуть цілеспрямовано і систематично перетворювати навколишній світ.

216. Психоаналіз – одна з теоретичних засад фрейдизму, загальна теорія і метод лікування нервових і психічних захворювань, запропоновані З. Фрейдом наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

217. Реалізм середньовічний – напрямок у середньовічній філософії, який стверджував, що загальні поняття мають реальне існування і передують існуванню одиничних речей.

218. Регрес – необоротна якісна зміна об'єкта, що супроводжується зниженням рівня його організації.

219. Релігія (з лат. – зв'язок) – складне соціальне явище, продукт історичного розвитку суспільства, одна з форм суспільної свідомості, що відображає у своїй теоретичній основі суттєві риси.

220. Релятивізм (із латин. – відносний). 1. Принцип відносності людських знань. 2. Суб'єктивно-ідеалістичне вчення, яке абсолютизує відносність людських знань, заперечує моменти абсолютно істинного в них і на цій підставі заперечує об'єктивну істину, пізнаваність світу.

221. Релятивізм (із латин. – відносний) – методологічний принцип відносності, обумовленості та суб'єктивності пізнання. Визнаючи відносність знань, релятивізм заперечує можливості об'єктивного пізнання світу.

222. Рефлексія (з лат. – відображення) – акт пізнання, предметом якого є пізнавальна діяльність свідомості, «Я». Пізнання можна досліджувати через результати – зміну наукових ідей, теорій – об'єктивний метод, або через аналіз суб'єктивної діяльності пізнання – рефлексія.

223. Риторика – це мистецтво про способи переконання і впливу на аудиторію, з урахуванням її особливостей.

224. Сакралізація – залучення у сферу релігійного регулювання різних форм громадської та індивідуальної свідомості, соціальних відносин, діяльності установ, людей, освячення предметів, завдяки чому вони начебто набувають надприродних властивостей.

225. Сакральний (із лат. – священний) – наділений Божою благодаттю, релігійно санкціонований. Такими є таїнства, церква, священнослужителі, речі і дії, що належать до релігійного культу.

226. Сарказм – форма комічного, що викликає дошкульний сміх, який містить у собі руйнівне оцінювання різних негативних явищ особистого та суспільного життя. Сарказм наближений до іронії, але це в'їдлива, зла іронія. Негативне оцінювання тут втілені більш виразно та чітко, ніж в іронії.

227. Сатира – форма комічного, сутність якої полягає у тому, що шляхом використання особливих засобів та прийомів досягається критика недоліків, пороків, суперечностей соціальної дійсності як така, що знищує їх.

228. Свідомість – одне з основних понять філософії, психології і соціології, яке означає вищий рівень відображення об'єктивної дійсності, притаманний лише людині. Свідомість – продукт суспільно-історичного розвитку, функціональна властивість мозку, ідеальне відображення дійсності, регулятор цілеспрямованої діяльності людини.

229. Світ – це цілісна сукупність усього сущого – того, що має своє буття. Це цілісна система, яка розвивається в діалектичній єдності природи і суспільства, зумовлена практичною діяльністю і має конкретно-історичний характер.

230. Світогляд – це система узагальнених уявлень (поглядів, знань, переконань, оцінок, норм) людини на світ та її місце в ньому. Світогляд є духовною основою мотивів людської діяльності. Боротьба за світогляд широких верств населення – це головна ставка в ідеологічних боріннях сучасності.

231. Свобода – одна з характерних рис людини, яка полягає в тому, що вона може діяти (чи не діяти) з власної волі, відповідно до своїх цілей та інтересів, не детермінуючись обставинами. Свобода є підставою моральності людини. У суспільних відносинах розширення свобод передбачає посилення відповідальності.

232. Свобода волі – один із аспектів свободи, в якому розкривається здатність людини приймати рішення зі знанням справи, панувати над своїми афектами.

233. Свобода волі – філософське поняття, яке відображає самовизначеність людини у своїх намірах, принципах та цінностях, а отже, покладання відповідальності за свої дії передусім на себе.

234. Секта – релігійне об'єднання, що відокремилося від панівного в країні релігійного напрямку і конфліктує з ним.

235. Секуляризація (з латин. – світський). Процес звільнення різних сфер суспільних відносин, особистого життя, свідомості, діяльності, поведінки людей від впливу релігійного, сакрального.

236. Сенс життя – виключно людське явище. Це претендування на свідоме вирішення та врегулювання життя. Поза людиною з її життєвими прагненнями, інтересами, жаданнями сенсу не існує, саме людина наділяє дійсність сенсами, хоча дійсність постає умовою.

237. Сенсуалізм (із латин. – чуттєвий) – напрям у теорії пізнання, протилежний раціоналізмові, визнає відчуття єдиним джерелом знань.

238. Скептицизм (із латин. – сумнів). У філософії означає одну з таких позицій: принципову обмеженість знання; отримання інформації про дійсність через сумніви та постійні перевірки чи експерименти.

239. Смак естетичний – здібність особи до розрізнення, розуміння та оцінювання естетичних явищ у різних сферах життя та мистецтва. Формування смаку є завданням естетичного виховання.

240. Смысл – особливий зміст, яким людина наділяє прояви своєї життєдіяльності, явища та процеси світу й надає їм певного значення в системі культури.

241. Смысл буття – поняття світогляду, в якому відображено фундаментальну проблему існування людини як унікальної, активної і творчої особистості.

242. Соліпсизм (із латин. – один, єдиний). Крайня форма суб'єктивного ідеалізму, згідно з якою єдиною реальністю є свідомість суб'єкта, його «Я», а об'єктивна дійсність – продукт свідомості.

243. Софізм (із грец. – судження, що придумане хитро, майстерність, уміння). Логічний виверт, який навмисно імітує, наслідує формальну правильність мислення, щоб видати хибне міркування за істинне.

244. Софістика (із грец. – мудрі міркування). 1) У позитивному смислі є особливим способом аргументації, специфічною формою ведення дискусії. 2) У негативному смислі – засобом приховування істини, створення ідеологічних міфів, способом міркування та доведення, який спирається на навмисне порушення законів і правил логіки, на використання хибних аргументів.

245. Соціальне – сукупність ознак та особливостей суспільних відносин, що виявляється у стосунках індивідів і спільнот, їх ставленні до свого місця в суспільстві, а також до явищ і процесів суспільного.

246. Соціум (із латин. – суспільство). Це особливий спосіб життя особливих істот-людей, головними чинниками яких є свідомість, діяльність і спілкування, генетично-функціональний зв'язок між якими спричиняє створення відмінного від природного предметно-духовного світу культури.

247. Споглядання (споглядальність) – безпосередній, пасивний спосіб усвідомлення об'єкта. При цьому об'єкти, зовнішній світ діють на органи чуттів людини (відчуття, сприйняття), а остання виконує лише роль спостерігача. Або – споглядання є безпосереднім, інтуїтивним «охопленням» сутності об'єкта, злиттям людини з об'єктом (таке розуміння характерне для східної філософської традиції).

248. Справедливість – категорія, що використовується в етиці, праві, суспільних науках для позначення належного у стосунках між людьми та в діяльності соціальних інститутів. Містить вимогу відповідності між реальною значущістю індивідів (соціальних груп) і їх реальним статусом, між правами й обов'язками, між діянням і відплатою, працею і винагородою, злочином і покаранням.

249. Сприйняття – чуттєвий образ зовнішніх характеристик предметів і процесів матеріального світу, що безпосередньо впливають на органи чуттів. Основою сприйняття є відчуття. Сприйняття формує наочний образ предмета в його цілісності.

250. Стихийний матеріалізм – теоретично неусвідомлюване переконання людей в об'єктивному, тобто незалежному від людської свідомості, існуванні предметів, явищ природи й закономірностей їх розвитку.

251. Страта – реальна, емпірично фіксована спільнота, що об'єднує людей на певних загальних засадах або на підставі спільної справи, яка зумовлює конституювання даної спільноти в соціальній структурі

суспільства і протиставлення її іншим соціальним спільнотам.

252. Стрибок – мить переходу від старої якості до нової. Виникнення нової якості завжди пов'язується зі стрибком. Стрибок дає уявлення про момент переходу до нової якості.

253. Структура – закономірний зв'язок, усталене відношення між елементами системи.

254. Суб'єкт – такий, що активно діє, володіє свідомістю та волею, індивід або соціальна група.

255. Субкультура – культура певної соціальної спільноти, яка складається із сукупності переконань, цінностей, норм, зразків поведінки, що відрізняють її від культури більшості суспільства.

256. Сублімація (з латин. – високо піднімаю, підношу) – одне з основних понять теорії психоаналізу, особливий вид відхилення інстинктів від притаманної їм спрямованості і переключення їх енергії на досягнення соціальних і культурних цілей.

257. Субстанція (із латин. – сутність, основа) – одне з центральних понять новоєвропейської філософії, яке означає таку основу світу, що охоплює та пронизує собою всі форми та явища дійсності, є самодостатньою і не потребує для свого буття жодних джерел або причин; першооснова, сутність усіх речей і явищ, причина самої себе.

258. Судження – думка, виражена у формі розповідного речення. Форма мислення, в якій щось стверджується або заперечується про існування предметів, зв'язки між предметами та їх властивості або відносини між предметами.

259. Сумління – усвідомлення та відчуття моральної відповідальності за свою поведінку, зокрема й перед самим собою. Здатність особи до самооцінювання.

260. Суперечка – окремий випадок аргументації, обмін думками, під час якого наводяться аргументи на підтримку власних переконань і критикуються уявлення опонента, з'ясовуються і розв'язуються розбіжності.

261. Суспільне виробництво – процес, завдяки якому люди (суспільство), використовуючи речовини і сили природи, суспільні відносини і соціальні сили, свої духовні багатства та здібності, відтворюють власне й суспільне життя.

262. Сутність – внутрішні, усталені, суттєві риси, які досягаються розумом.

263. Схоластика (з грец. – школа): 1) середньовічна релігійна філософія, що з'єднує теологічні догмати з раціоналістичною методикою й інтересом до формально-логічних проблем; 2) формальні знання, відірвані від життя та практики.

264. Сцієнтизм (із латин. – наука). Це уявлення про наукове знання як про вищу культурну цінність і достатню умову для орієнтації людини у світі. Антисцієнтизм стверджує принципову обмеженість науки у розв'язанні проблем людського існування, зважаючи на негативні наслідки науково-технічного прогресу.

265. Теоцентризм – середньовічна релігійна концепція, що виходить із існування особистісного, зовнішнього щодо світу Бога, який створив світ і керує ним.

266. Толерантність (із латин. – терпіння) – терпимість до чужих думок, вірувань, переконань, що є необхідною умовою співіснування різних культур.

267. Томізм – напрям філософії католицизму, заснований на вченні Томи Аквінського про «гармонію між вірою і розумом».

268. Тотемізм – комплекс вірувань і обрядів, пов'язаний із уявленням про родинні зв'язки між групами людей і тотемами – тваринами або рослинами, що, відповідно до міфічних уявлень, були предком-заступником роду, символом кровного зв'язку.

269. Тотожність – це рівність предмета самому собі. Тотожність, неминуче містить у собі і відмінність.

270. Трансцендентний – той, що лежить поза межами чуттєвості і досвіду. Непізнаваний у плані досвіду і логіки, про нього можна тільки міркувати, філософствувати (нескінченність Всесвіту, незбагненність Бога, невичерпність Людини тощо).

271. Тріада (з грец. – трійка) – термін, яким у діалектиці Г. Гегеля позначено ідею про три етапи розвитку всього сутнього – теза, антитеза, синтез.

272. Умовивід – процес виведення якогось судження з одного або кількох інших суджень, яке з необхідністю та певним ступенем імовірності випливає з них. Бувають індуктивні, дедуктивні й аналогії як умовиводи.

273. Універсалії (з латин. – загальні поняття) – філософський термін, який широко використовувався у середньовічній схоластиці у діалозі між номіналістами і реалістами.

274. Уособлення – винесення людських рис символічними засобами поза людину, перенесення їх на явища морально-побутового та виробничого характеру.

275. Утопія (з грец. – неіснуюче місце). Термін, яким позначають ідеальні, науково необґрунтовані проекти суспільного устрою.

276. Уява – здатність людини створювати нові чуттєві або розумові образи на основі перетворення отриманих від дійсності вражень.

277. Уявлення – здатність пам'яті до створення образу раніше сприйнятого предмета; форма чуттєвого відображення у вигляді наочно-образного знання.

278. Фанатизм релігійний – доведене до крайніх проявів визнання і наслідування релігійних ідей у житті; нетерпимість до іновірців та інакодумців.

279. Феномен відчуження – термін, сформований філософією марксизму, відображає об'єктивне перетворення результатів діяльності людини на самотійну силу, що панує над нею, а також пов'язане з цим перетворення людини з активного суб'єкта суспільного процесу на об'єкт цього процесу.

280. Фетишизм – поклоніння неживим предметам, яким приписуються надприродні, чудодійні властивості (захисні, лікувальні або шкідливі), що активно використовуються магією.

281. Філософія (з грец. «філео» – любов і «софія» – мудрість) – любов до мудрості, до теоретичних міркувань. Світогляд за своєю специфікою та обсягом є предметом вивчення філософії. Вивчаючи, пояснюючи світогляд, його проблеми, філософія постає перед нами як теоретична форма світогляду. Формування філософського наукового світогляду передбачає наявність знань про релігію, причини її походження, її місце та роль у культурі українців.

282. Філософська антропологія – філософське вчення про людину та її сутність; течія в сучасній філософії, що теоретично узагальнює природничі й гуманітарні науки про людину.

283. Форма – зовнішній вияв предмета, певного змісту, внутрішня структура, певний порядок предмета або перебігу процесу.

284. Фрустрація – поняття психоаналізу, що позначає особливий психічний стан, який характеризується нав'язливою тривожністю, почуттям розпачу, страху, втратою сенсу життя. Виникає тоді, коли людина сприймає реальність як загрозу, як нездоланну перешкоду для досягнення мети. Завдання індивіда: впоратися з цим станом або намагатися не потрапляти в нього. Рідше зазнають фрустрації люди емоційно зрілі й оптимістично орієнтовані.

285. Харизма (з грец. – божий дар). Наділення особи – політичного або суспільного діяча, проповідника, пророка, також будь-якого соціального інституту, символу тощо, властивостями винятковості, надприродності, святості, непогрішності. Харизма, як правило, вважається не набутою якістю, а даною, «подарованою» вищими силами, природою. Термін був уперше вжитий у зв'язку з характеристиками соціального і політичного лідерства.

286. Церква – самоврядне об'єднання віруючих, яке склалося на основі спільності релігійних уявлень та особливостей культової діяльності. Тут наявне професійне священство, централізоване ієрархічне управління, чіткий поділ на клір і мирян.

287. Цивілізація (із латин. – громадський): 1) сучасна світова культура; 2) певний рівень суспільного розвитку, матеріальної і духовної культури; 3) третій ступінь суспільного розвитку (дикість – варварство – цивілізація) за періодизацією культурно-історичних стадій, прийнятою у науці XIX ст. за Л. Морганом.

288. Цинізм (із грец. – вчення кініків) – презирливе ставлення до культури суспільства, до його духовних й особливо моральних цінностей та загальноприйнятих норм поведінки; безсоромність.

289. Ціле – інтегроване поєднання нових якостей, які не властиві окремим частинам, але виникають у результаті їхньої взаємодії у певній системі зв'язків.

290. Цінність – значущість, яку люди надають речам, явищам і яка є основою ставлення до них. Цінність наявна лише в актах оцінки, коли

вибирають, вибудовують ієрархічну структуру цінностей. Цінності мотивують поведінку людей.

291. Честь – позитивна моральна якість, пов’язана з уявленням про моральну значущість людини як представника людської спільноти або певної громади чи професії.

292. Шаманство – віра у можливість спілкування людини з духами, ритуальні дії, що викликають у шамана нервово-психічний стан, який призводить нібито до того, що духи входять у його тіло.

293. Щастя – відчуття глибокого задоволення та безмежної радості від повноти буття, пов’язане зі ствердженням особистості відповідно до певної концепції сенсу життя та самореалізації.

294. Я – духовний центр людської особистості, що свідомо й діяльно ставиться до самої себе і через себе – до зовнішнього світу.

295. Явище – те, що безпосередньо виявляється, постає перед нами. Зовнішня, більш змінна і рухлива сторона предмета.

296. Язичництво – термін, яким позначають дохристиянські релігії, або назва сучасних релігійних громад, що намагаються відродити вірування давніх слов’ян.

297. Якість – сукупність ознак, що вирізняють річ з-поміж інших, відмінних від неї, і споріднює з подібними. Означає сукупність суттєвих властивостей предмета, з утратою яких предмет утрачає свою визначеність. Властивість визначає одну зі сторін речі щодо іншої.

7.3 Рекомендована література

Основна:

1. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник / Ю. М. Вільчинський, Л.Северин- Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.
<https://www.slideshare.net/slideshow/pdf-257559401/257559401>
2. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навчальний посібник зі словником. К.: КНТ, 2016 – 396 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Khamitov_Nazip/Istoriia_filosofii_problema_liudy_ny_ta_ii_mezh_Vstup_do_filosofskoi_antropologii_iak_metaantropolohi.pdf
3. Bataeva, E., Sierykova, I., Streltsyna, Y. Social Network Communication and Reading Practices of Ukrainian High School Students. Lecture Notes in Networks and Systems, 2024, 996 LNNS, 110–120
<https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85195297195&origin=resultslist>
4. Bataeva, E. Social phenomenon of Instagram in metamodern condition. Ideology and Politics Journal, 2024, (1(25)), 29–52
<https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85195882720&origin=resultslist>
5. Bataeva, E. Visualized values on Instagram: A comparison of visual practices among German and Ukrainian Instagram users. International Journal of Comparative Sociology, 2024, 65(6), 731–751
<https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85183903225&origin=resultslist>

Додаткова:

6. Батаєва К. Класифікаційний аналіз освітніх моделей у сучасних університетах як фактор забезпечення якості вищої освіти. Забезпечення якості вищої освіти: матеріали V Всеукраїнської науково-методичної конференції (12-14 квітня 2023 р). – Одеса: ОНТУ, 2023. – 51-53.
https://www.researchgate.net/publication/371035845_KLASIFIKACIJNIJ_AN_ALIZ_OSVITNIH_MODELEJ_U_SUCASNIH_UNIVERSITETAH_AK_FAKTOR_ZABEZPECENNA_AKOSTI_VISOI_OSVITI?_sg%5B0%5D=db8gWK62iMl1nrsChPmH-yxPRl
7. Гантінгтон С. Захід: унікальність versus універсалізм // Рижак Л. Філософія як рефлексія духу: хрестоматія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. С.498-508.
https://www.academia.edu/35831656/B2E62_rizhak_l_v_filosofiya_yak_refleksiya_duhu_navchalniy_posibni
8. Франк С. Філософія і релігія // Рижак Л. Філософія як рефлексія духу : хрестоматія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. С. 35–56.
https://www.academia.edu/35831656/B2E62_rizhak_l_v_filosofiya_yak_refleksiya_duhu_navchalniy_posibni

9. Bataeva, E. (2022) The Concept of Social Connection by Agnesa Zvonytska. Visnyk of VN Karazin Kharkiv National University. Series" Sociological studies of contemporary society: methodology, theory, methods", 486 14-20. [In Ukrainian] <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/22420/20731>

7.4. Інформаційні ресурси

(нормативна база, джерела Інтернет, адреси бібліотек тощо)

1. Електронна бібліотека Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». <http://212.26.146.46:8080/kvvmurl/DocumentSearchForm;jsessionid=20061562F026134BA05B74EFA4E261A2>
2. <http://www.nbuv.gov.ua/> Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

8. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Форми занять	Наявне матеріально-технічне забезпечення	Необхідне матеріально-технічне забезпечення
Лекція	власний або кафедральний ноутбук	проектор, інтерактивна дошка, фломастери до неї, приміщення з доступом до Інтернету
Практичне заняття	наочні та роздаткові матеріали	приміщення комп'ютерного класу, встановлений у комп'ютерному класі ПК